

Mr Milica Anđelić

Doktorand Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore

KRIMINALNOLITIKI STAVOVI O TRGOVINI LJUDIMA I NJIHOV UTICAJ NA MEĐUNARODNO ZAKONODAVSTVO

U ovom radu autor se bavi kriminalnopolitičkim stavovima o trgovini ljudima i njihovim uticajem na međunarodno zakonodavstvo. Poseban predmet analize su određene nedoumice, nedorečenosti i nelogičnosti s kojima se sreću međunarodno i krivično pravo kao mehanizmi politike suzbijanja trgovine ljudima.

U prvom dijelu rada, fokus je stavljen na pitanje različitih vrijednosnih stavova oko postojanja slobode volje u prostituciji. U drugom dijelu rada govori se o radikalnim i umjerenim feminističkim stavovima i njihovom uticaju na međunarodno zakonodavstvo. Jedno od pitanja kojima se autor bavi u trećem dijelu rada odnosi se na različite kriminalnopolitičke interese raznih država na pravcima kretanja ljudi, što znači da bi ono uslovljavalo postojanje različitih pravnih pravila koja uređuju suzbijanje trgovine ljudima na međunarodnom nivou.

Autor zaključuje da je neophodno obezbijediti sagledavanje problema trgovine ljudima sa različitih aspekata i ukazati na različite stavove, zakonodavne okvire i brojne konvencije koje propisuju zabranu trgovine ljudima, a sve s ciljem očuvanja osnovnih ljudskih prava.

Ključne riječi: Trgovina ljudima; Međunarodno zakonodavstvo; Kriminalnopolitički stavovi; Ljudska prava.

1. KONCEPTUALNI PRISTUP TRGOVINI LJUDIMA

Postoji rasprostranjeno mišljenje da se trgovina ljudima javlja kao jedna bezbjednosna pojava koja se u prvom redu treba analizirati u kontekstu ugrožavanja bezbjednosti pojedinca i to kroz kršenje osnovnih ljudskih prava.¹

Milica Anđelić, milicaandjelic4@gmail.com.

¹ OSCE, *National Referral Mechanisms, Joining Efforts To Protect the Rights of Trafficked Persons, A practical Handbook*, OSCE – ODIHR, Warsaw 2004, 22.

Konsekventno se nameće potreba da se identifikuje priroda veze između trgovine ljudima, ugrožavanja bezbjednosti pojedinca i kršenja ljudskih prava.

Ljudska prava bi trebalo percipirati kao zaseban tip iz domena prirodnih prava, polazeći od činjenice da se izvode iz prirodnog stanja. To dalje znači da su ona po prirodi izvorna, imaju univerzalni karakter i za njih se može reći da ih svaka osoba posjeduje s obzirom na to da je ona ljudsko biće. Konceptija ljudskih prava se vezuje za „samu prirodu ljudskog bića koje se posmatra kao slobodno rođeno“.² Mogu se dalje razumjeti kao skup različitih principa, standarda i normi, a čiji je ključni cilj da se zaštiti čovjek, njegovo dostojanstvo i „obezbijede životni uslovi koji mu pružaju mogućnost da zadovolji i razvije svoje duhovne i biološke potrebe“.³ Važno je pomenuti i pristup ustavnopravne teorije, prema kome se ljudska prava pripisuju čovjeku i to u potpunosti nezavisno od državne vlasti.⁴ Osnovano je zaključiti da je osnovno materijalno polazište ovako posmatranih prirodnih prava u stvari „urođena individualnost ljudske autonomije i urođeno ljudsko dostojanstvo koje proizilazi iz nje. To su vrhovne, apriorne vrijednosti najvišeg moralnog značaja i ranga, koje nije potrebno dodatno dokazivati i obrazlagati, jer su u pitanju samoevidentne etičke i gnoseološke kategorije.“⁵

Na osnovu prethodnog izlaganja moguće je konstatovati vezu između ugrožavanja bezbjednosti pojedinca i kršenja njegovih ljudskih prava. Naime, sama bezbjednost čovjeka, misleći na tzv. humanu bezbjednost, odnosi se na stanje zaštićenosti čovjeka od opasnosti, ugrožavanja i povređivanja njegove ličnosti, prava i imovine. U vezi s tim, moguće je smatrati da su bezbjedni oni građani koji prilikom ostvarivanja vlastitih sloboda i prava, nezavisno od toga da li su lična ili imovinska, protivpravno ne ometaju neka druga lica. Dakle, akcentat je na svojevrsnoj izvjesnosti ostvarivanja sloboda i prava građana i tek se po ispunjenju ovog uslova može govoriti o pitanju bezbjednosti pojedinca.

Sa druge strane, jasna je i očigledna povezanost trgovine ljudima i ugrožavanja bezbjednosti pojedinca kroz kršenje ljudskih prava. Može se govoriti o ličnoj bezbjednosti pojedinca u slučaju kada su „život, fizički integritet, dostojanstvo, zdravlje, politički, socijalni i ekonomski položaj u društvu, pravna sigurnost, sloboda izražavanja, misli i uvjerenja, ali i drugi relevantni činiooci u tom stepenu zaštićeni da se ljudsko biće može nesmetano razvijati i slobodno ispoljavati svoju ličnost“.⁶ Dakle, kroz trgovinu

² S. Gajin, *Ljudska prava – Pravno-sistemska okvir*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd 2002, 15.

³ S. Avramov, M. Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1990, 305.

⁴ S. Jovanović, *O državi*, Sabrana dela Slobodana Jovanovića, Beograd 1990, 193.

⁵ *Ibid.*

⁶ Lj. Stajić, *Osnovni sistema bezbednosti*, Pravni fakultet, Novi Sad 2013, 323.

ljudima dolazi upravo do kršenja velikog broja navedenih prava. Teorija poznaje dvije esencijalne prednosti pristupanja problemu trgovine ljudima kao formi kršenja ljudskih prava.⁷

Žrtve trgovine ljudima smatraju se žrtvama krivičnih djela i kršenja ljudskih prava, a ne prestupnicima koji krše imigracione propise, te im se, shodno tome, pruža određena pomoć države (hrana, smještaj, medicinski i psihološki tretmani, legalizacija boravka u zemlji, repatrijacija ili reintegracija u zemlju porijekla po želji žrtve).

Ovakav pristup može izvršiti pritisak na države da preuzmu odgovarajuće mjere prevencije i pružanja pomoći žrtva s obzirom na stroge međunarodne i regionalne propise koji se odnose na ljudska prava.

Na osnovu ostvarivanja i zaštite, kao i kroz unapređenje ljudskih prava obezbjeđuje se i zaštita bezbjednosti pojedinca i na taj način sprečava nastanak i razvoj trgovine ljudima. Dalje se kroz zaštitu prava žrtava vrši redukcija ili eliminisanje rizika pojave njihove sekundarne viktimizacije koja može dolaziti i od društva, kao i neposredne okoline.

Kroz ostvarivanje i zaštitu, kao i unapređenje ljudskih prava obezbjeđuje se i zaštita bezbjednosti pojedinca i ujedno sprečava nastanak i razvoj trgovine ljudima, a kroz zaštitu prava žrtava dolazi do eliminisanja rizika pojave njihove sekundarne viktimizacije od strane društva i neposredne okoline.

1.1. Različiti pristupi objašnjenja fenomena trgovine ljudima

Iako su brojne naučne discipline nastojale da definišu trgovinu ljudima, nije se uspjelo u generisanju jedne univerzalne definicije. Postoje značajna odstupanja u shvatanjima ovog pojma, a jedinstveno objašnjenje ovog pojma do sad nije pojavilo. Interesantno pitanje jeste u čemu se zapravo ogleda specifičnost pristupa koji se mogu naći u međunarodnim dokumentima koji su relevantni za ovu oblast. Odnosno, problematizuje se pitanje u čemu je specifičnost međunarodnog prava. Polazi se u stvari od teze da međunarodno pravo predstavlja sistem naučnih disciplina u okviru kojeg se, može se reći, najranije počelo sa proučavanjem i rješavanjem problema trgovine ljudima kao fenomena koji je globalno rasprostranjen.

Dok su opšta istorija i nacionalne istorije pojedinih zemalja ovom problemu bile posvećene prije međunarodnog prava, iako parcijalno, međunarodno pravo se više fokusiralo da pristupi ovom fenomenu na jednom univerzalnom nivou. Nacionalna zakonodavstva su se uglavnom rukovodila kriterijumima geografskog ili vremenskog ograničenja i kategorisanja.

---

⁷ B. Banović, *Trafficking of Human Beings and Protection of Human Rights*, *Science – Security - Police*. Police Academy, Belgrade 2003, 80.

Ipak, međunarodno zakonodavstvo nije samo nastojalo da definiše trgovinu ljudima kao globalni fenomen. Ono je nastojalo da doprinese sprečavanju ove izrazito destruktivne društvene pojave, kroz zaštitu osnovnih, prirodom datih prava čovjeka tj. ljudskih prava.

U tom smislu se može reći da su prvi dometi ostvarenja zaštite ljudskih prava na međunarodnom planu ostvareni u oblasti zabrane ropstva. Naime, učesnice Bečkog kongresa 1815. godine osuđuju, u načelu, trgovinu crnim robljem i to „sa aspekta načela čovječnosti i opšteg morala“ označavajući ovu pojavu kao praksu koja ponižava Evropu. Zatim se u Parizu uvodi i koncepcija zabrane trgovine bijelim robljem.⁸

Nasuprot međunarodnom pravu, krivično pravo, po prirodi stvari, se uglavnom oslanja na shvatanje trgovine ljudima koje je generisano u relevantnom međunarodnom i nacionalnom zakonodavstvu. Može se zapaziti da kriminologija problemu trgovine ljudima pristupa kao kategoriji socijalne devijacije.

U oblasti kriminalistike se obično koristi npr. termin bijelo roblje, dok se trgovina bijelim robljem percipira kao sinonim posredovanju u vršenju prostituisanja.⁹

Konačno, korisno je ukazati i na pristupe i stavove nevladinih organizacija kada je riječ o definisanju trgovine ljudima. Naime, nevladine organizacije se u svojim definicijama trgovine ljudima dominantno oslanjaju na naučno-istraživački rad. U vezi s tim Beosaport (*Beosupport*) u okviru svoje studije o trgovini ljudima, ovu pojavu definiše kao „učesće u regrutaciji, otmici, transportu (unutar granica ili izvan njih), prodaji, kupovini, smještanju i zaradi od žrtava; upotrebu sile, obmane i prinude ili stavljanje žrtve u dužničko ropstvo; stavljanje žrtve u poziciji ropskih uslova i prisilnog rada i smještanje osobe u drugu sredinu od one u kojoj je živjela u vrijeme kada je prevarena, primorana ili dopala dužničkog ropstva. Trgovina ljudima je shvaćena kao oblik kršenja ljudskih prava, a kao oblici eksploatacije navedeni su: „prinudna prostitucija, rad u kući, ilegalan rad, dužničko ropstvo, prinudni brak, lažno usvajanje, seks turizam i zabava, pornografija, prosjačenje, korišćenje u kriminalnim aktivnostima i slično“.¹⁰

Međutim, od izuzetne je važnosti naglasiti da su prethodno prezentovane definicije trgovine ljudima dominantno bazirane na shvatanju pojma „bijelo roblje“ tj. trgovine ljudima. Riječ je o pristupu koji se ne može prihvatiti iz više razloga. Prvi razlog je taj što se pod bijelim robljem uglavnom smatraju žene i djeca, dok su muškarci zanemareni iako ih ima u mnogo

⁸ Lj. Stajić, 335.

⁹ Ž. Aleksić, Z. Milovanović, *Leksikon kriminalistike*, Glosarijum, Beograd 1995, 33, 324, 218.

¹⁰ A. Dimčevska, I. Janković, *Trgovina ljudima izbliza*, Beosupport, Beograd 2003, 6.

manjem broju. Drugi razlog je taj što su zanemarene druge rase, osim bijele rase. Konačno, ovo je diskriminatorni stav jer se neko kategoriše kao rob bez obzira na boju, kako se to kolokvijalno kaže.¹¹ Takođe, dok se kao osnovna forma eksploatacije bijelog roblja javlja seks, pri eksploataciji žrtava u savremenoj trgovini ljudima, seks predstavlja samo jedan od oblika. Kao drugi oblici su, naravno: ilegalno usvojenje djece, prinudno zaključenje brakova, trgovina ljudskim organima ili dijelovima tijela, prinuda u vršenju određenih kriminalnih radnji, radna eksploatacija. I konačno, fenomen bijelog roblja se uglavnom vezuje za elemente inostranosti i međunarodnu dimenziju (najmanje prekogranični nivo), dok savremena trgovina ljudima uopšte ne mora podrazumijevati prelazak državne granice neke zemlje.

U konačnom se može zaključiti da su pojam trgovine bijelim robljem i uopšte pojam bijelog roblja, po opštosti nešto uži pojmovi od pojma trgovine ljudima tj. pojma žrtava trgovine ljudima. I kao takvi oni se mogu smatrati potkategorijama pojma trgovine ljudima.

1.2. Trgovina ljudima nasuprot srodnim krivičnim djelima

Često je poistovjećivanje trgovine ljudi kao pojma sa pojmovima krijumčarenja i prostitucije. Iskustvo govori da ovakav stav zastupa nažalost i jedan broj stručnjaka iz ove oblasti. Iako trgovina ljudi ima nesumnjivih dodirnih tačaka sa navedene dvije pojave, ipak postoji suštinsko razlikovanje ova tri pojma. Za razliku od krijumčarenja ljudi, tj. tzv. ilegalnih migracija i klasične prostitucije, za trgovinu ljudima je svojstveno i odsustvo dobrovoljnosti.¹²

Krijumčarenje ljudi se odnosi na kategoriju ilegalnog prevoza robe i ljudi, najčešće preko granice jedne zemlje. Pored kategorije tradicionalnog krijumčarenja robe kod koje je cilj ostvarenje neprijavljenog profita i izbjegavanje taksi, u savremenom dobu se može naići i na krijumčarenje ljudi u vidu trgovine ljudima i seks trafikinga (*sex trafficking*), u slučaju kojih se kao žrtve pojavljuju radno sposobni muškarci, žene i djeca.

Ipak, praksa ukazuje da je u nekim slučajevima otežano napraviti jasnu razliku između toga da li je u pojedinom slučaju u stvari bilo riječi o trgovini ljudima, ili je riječ o ilegalnim migracijama, budući da se veoma često ilegalne migracije pretvaraju u trgovinu ljudskim bićima tj. ilegalni migranti postaju predmet prodaje. Nakon prodaje, ove osobe postaju i žrtve ekstremnog vida radne i seksualne eksploatacije.

I u slučaju ilegalnih migracija kao i u slučaju trgovine ljudima moguće je uočiti neka zajednička obilježja:¹³

¹¹ *Ibid.*, 7.

¹² Vid. S. Marković, *Kršenje ljudskih prava nad žrtvama trgovine ljudima*, Zadužbina Andrejević, Beograd 2015, 11.

¹³ *Ibid.*, 15.

- 1) Obje pojave se javljaju kao rezultat aktivnosti međunarodnog organizovanog kriminala;
- 2) Obično su žrtve obje pojave, siromašne osobe, nezaposlena lica, neinformisani i ujedno neobrazovani ljudi, koji su prinuđeni da egzistenciju za sebe i svoje porodice traže van teritorije matične zemlje;
- 3) Gotovo da postoji identičan pristup prilikom pridobijanja, vrbovanja i transfera;
- 4) Javlja se gotovo ista povreda međunarodnog prava kod obje pojave;
- 5) U oba slučaja postoji volja za odlaskom u inostranstvo. Ako ne tokom čitavog procesa, a onda makar u početnoj fazi transfera;
- 6) Ipak, sa druge strane, kao osnovne razlike se mogu istaći:¹⁴
- 7) Cilj,
- 8) Destinacija,
- 9) Pristanak,
- 10) Sloboda kretanja.

Ukoliko se analizira trgovina ljudima zapaža se da je cilj zapravo realizacija zarade putem eksploatacije žrtve, dok je u slučaju krijumčarenja ljudi osnovni cilj da se izvrši prebacivanje preko državne granice ovih pojedinaca. Dakle, u slučaju kada je riječ o trgovini ljudima, nije nužno da žrtva bude izvedena preko državne granice, tj. u ropskom odnosu žrtva može biti i u okvirima vlastite zemlje. Na drugoj strani, u slučaju krijumčarenja ljudima kao osnovni uslov se navodi napuštanje matične zemlje tj. proces kojim oni postaju emigranti.

2. KRŠENJE LJUDSKIH PRAVA U KONTEKSTU VIKTIMIZACIJE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Ističe se da je viktimizacija odnosno viktimogeneza u stvari proces pri kome neko postaje žrtva.¹⁵ U vezi s tim, u slučaju trgovine ljudima viktimizacija bi se odnosila na proces u okviru kojeg neko postaje žrtva trgovine ljudima. Takođe, često se događa da žrtva pri susretu sa subjektima bezbjednosti upravo ima loša iskustva iako bi trebalo da se osjeća kao spasena. Odnosno, ona biva često tretirana kao neko ko je prestupnik, zatim kažnjena i, na kraju, protjerana iz zemlje. Ovaj scenario predstavlja sekundarnu viktimizaciju, kada žrtva postaje žrtva u vezi s nekim drugim osnovom. Nažalost, proces viktimizacije se ovdje ne završava, već takve osobe često postaju ponovne žrtve od strane iste kriminalne grupe u svojoj zemlji, koja

---

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*, 15.

ih je prvobitno regrutovala. Ili, u drugom slučaju, ona postaje često žrtva neke druge kriminalne grupe koja se bavi istom vrstom kriminalnih poslova. Ukoliko se ni to ne dogodi, žrtva biva etiketirana i osuđena od najbližeg i šireg okruženja. Tako se žrtva suočava i sa tercijalnom viktimizacijom.

Polazeći od činjenice da dolazi do viktimizacije i činjenice da osoba u okviru ovog procesa postaje žrtva, konsekventno dovodi do ugrožavanja nekih njenih ličnih vrijednosti ili dobra. Ima osnova podvesti pod kategoriju ljudskih prava sve one lične vrijednosti ili pojedina dobra koja su izložena ugrožavanju kroz bezbjednosno-negativne postupke i postupanja.

Polazeći od činjenice da se viktimizacija lica u procesu trgovine ljudima se višestruko pojavljuje, to dalje implicira da je kršenje ljudskih prava višestruko, s jedne strane, te da dolazi do kršenja više ljudskih prava i u većem obimu, s druge strane.

2.1. Primarna viktimizacija

Zabranjeno je shodno međunarodnom i unutrašnjem pozitivno-pravnom poretku da bilo koji čovjek bude tretiran kao stvar ili roba. Međutim, kriminalne grupe kao i korisnici usluga žrtava trgovine ljudima upravo postupaju prema žrtvama trgovine ljudima kao što se postupa prema stvarima. Korisno je razmotriti i osvrnuti se na situacije u kojima će neka žrtva trgovine ljudima tokom prve faze viktimizacije, poprimiti upravo neke ili sve elemente stvar ili robe.

Za prethodnu tezu su veoma važne dvije polazne definicije ropstva i prava svojine kao pojmova. U tom smislu, ropstvo se odnosi na položaj ili stanje lica nad kojima će se vršiti pojedina ili sva ovlašćenja koja su inače izvedena iz prava svojine. Sa druge strane, pravo svojine se odnosi na subjektivno pravo iz kojeg dalje se izvodi najviša pravna i faktička vlast na stvari. Moguće je onda izvesti zaključak da se robovi odnosno žrtve u toku procesa trgovine ljudima upravo tretiraju kao da su stvari.

Naime, stvar treba biti shvaćena kao materijalni dio prirode u ljudskoj vlasti na kojoj postoji subjektivno imovinsko pravo. Dakle, stvari kao materijalni dio prirode moraju ispunjavati pojedine fizičke i pravne pretpostavke. Na primjer, u imovinskopravnom kontekstu stvar nema fizičku neodvojivost od tijela čovjeka, kao što su to ugrađeni zubi, implantanti, nasuprot pomagalima koja se mogu skinuti. Stvar je najčešće roba, međutim, ovo nije pravilo.¹⁶ Žrtva trgovine ljudima se nalazi u „posjedu trgovca“ koji se javlja kao neko ko je njen „apsolutni gospodar“ i kao takav može je eksploatirati, prodati ili ubiti, što se može upravo sa aspekta prava podvesti pod ovlašćenje držanja stvari. Pored navedenog, trgovac ljudima vrši grubo eksploatisanje

¹⁶ Vid. I. Babić, *Privredno pravo*, Singidunum, Beograd 2008, 57.

njihovog tijela tako što će ih seksualno eksploatirati ili će ih primorati da rade na nekom njegovom imanju. To bi predstavljalo direktnu eksploataciju, dok bi indirektna eksploatacija podrazumijevala da se organizuje prostitucija, prodaja djece i sl. Žrtve mogu ispunjavati neke njegove prohtjeve što takođe može biti shvaćeno kao ovlašćenje korišćenja. Osim toga, kategorija odlučivanja o promjeni forme eksploatacije žrtve trgovine ljudima shodno vlastitim potrebama, kao i kategorija da li će žrtva biti puštena na slobodu ili će biti ubijena, označava sa paralelu sa ovlašćenjem faktičkog raspolaganja stvarju od strane njenog vlasnika.

Osim navedenog, prodaja ljudskih organa ili dijelova tijela trećem licu, kao i iznajmljivanje snage za potrebe trećih lica moglo bi se smatrati paralelom ovlašćenju pravnog raspolaganja stvarju od strane njenog vlasnika. Takođe, za žrtve trgovinom ljudima je svojstveno i da se smatraju susvojinom, budući da susvojina predstavlja pravo svojine dvaju ili više lica nad istom fizički nepodijeljenom stvari, čiji su dijelovi pritom određeni idealno (aliquotno). U slučaju susvojine nije se podijelila stvar već se dijeli pravo susvojine nad stvarju. Da je to zaista tako govori činjenica da se žrtve tretiraju kao zajednička susvojina više lica iz neke kriminalne grupe koja se bavi trgovinom ljudima.

Prilikom analize same sintagme „trgovina ljudima“, došlo bi se do ključka da je čovjek tokom procesa trgovine ljudima postao predmet trgovine, odnosno da je stekao u tom smislu svojstvo robe. Međutim, po prirodi stvari se nameće pitanje kako je on mogao postati roba ukoliko on nije stvar i pritom nije rezultanta ljudske aktivnosti? Odgovor se nalazi u činjenici da osoba koja je postala žrtva trgovinom ljudima zapravo izgubila svojstvo slobodnog čovjeka, odnosno stekla je svojstvo roba usled činjenice da je nad tim licem uspostavljen ropski odnos. Osim navedenog, treba imati u vidu da ga i sami trgovci tretiraju „običnom robom“.¹⁷ Dakle, kao bazična svojstva robe, a u vezi s tim i žrtava u okviru trgovine ljudima, predstavljaju njena upotrebna vrijednost, njena vrijednost i prometna vrijednost. Ključni cilj trgovine ljudima predstavlja njihova eksploatacija. Eksploatacija se može odnositi na zadovoljenja sopstvenih potreba trgovaca ili npr. može se ticati zadovoljenja potreba drugih. To dalje upućuje da ljudi na ovaj način dobijaju određenu upotrebnu vrijednost koja se u ovom slučaju može označiti kao koncept sličan upotrebnoj vrijednosti robe.¹⁸

Osim navedenog, i samo trošenje umne ili fizičke snage prilikom uspostavljenog ropskog odnosa takođe sadrži kategoriju koštanja i iz tog razloga

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Radi pojašnjenja, upotrebna vrijednost robe se odnosi na njenu sposobnost da zadovolji konkretnu ili više raznovrsnih ekonomskih potreba njenog kupca, a sposobnost da zadovolji potrebe je proistekla iz njenih prirodnih svojstava.

se naplaćuje od budućeg kupca. U tom smislu se dalja analogija može uspostaviti sa vrijednošću robe na tržištu.¹⁹ S obzirom na to da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, tj. njenim svojstvima, važno je imati u vidu da se pružanje njenih usluga ili prodaja dijela tijela, organa na kriminalnom tržištu, zapravo mijenja za novac ili drogu i slično, što u konačnom označava prometnu vrijednost robe, koja se odnosi na svojstvo robe da bude zamijenjena za neku drugu robu tj. vrijednost.

Trgovina ljudi se javlja kao proces koji se odvija u okviru tzv. tržišta ljudi, koje se dalje javlja kao sektor ukupnog ilegalnog tržišta. Da bi se bliže odredilo korisno je napomenuti da ilegalno tržište javlja kao tržište koje kao i kod standardnog tržišta podrazumijeva da se na njemu odvijaju transakcije kupoprodaje. Ipak, to se vrši uz kršenje brojnih pozitivnih procesa, ali koji se ne odnose na način samog postupka, već i na samu tzv. robu koja se ne bi mogla staviti u promet na legalizovanim tržištima, jer postoji stroga zakonska zabrana njenim trgovanjem.²⁰

2.2. Kršenje ljudskih prava u toku procesa tzv. primarne viktimizacije

Sa formalnopravnog aspekta u dosadašnjoj analizi nije detaljnije objašnjeno na koji način su pojedinim fazama trgovine ljudima prekršena određena ljudska prava. U tom cilju će se ovaj aspekt zastupiti u nastavku.

Dakle, kršenje ljudskih prava se javlja i kao uzrok, ali i kao posledica primarne viktimizacije žrtava trgovine ljudima.

Kao što je rečeno, kršenje ljudskih prava se javlja kao i kao uzrok primarne viktimizacije, budući da proces trgovine ljudima započinje u regrutovanju potencijalnih žrtava. Još veći stepen efikasnosti vrbovanja se postiže ukoliko je riječ o licu koje karakterišu određene viktimogene predispozicije. Misli se prvenstveno na subjektivne crte ličnosti, kao što su: biofiziološke karakteristike, psihička svojstva ličnosti, osobine, sklonosti, navike i slično. I mogu biti u pitanju i objektivne okolnosti kao što su socijalni činioci samog lica, ali i njene opšte prilike i postojeće stanje (ne)reda u društvu. Pomenute karakteristike samo lice čine dodatno ranjivim i izloženim viktimizaciji, a u konačnom i kriminalnoj eksploataciji.

Istina je da se i pojedine viktimogene predispozicije, a naročito u sferi koja se tiče objektivnih okolnosti, u značajnoj mjeri ispoljavaju kao rezultanta kršenja ljudskih prava. Na primjer, lice koje je nezaposleno će posebno

---

¹⁹ Vrijednost robe se javlja kao rezultanta fizičkih, bioloških i fizioloških svojstava, odnosno ljudskog rada kao funkcije čovjekovog organizma, misleći na trošenje uma, nerava, mišića, čulnih i misaonih organa. (I. Maksimović, *Politička ekonomija*, Savremena administracija, Beograd 1991, 131).

²⁰ Vid. R. V. Nikolić, „Ilegalna tržišta i trgovina ljudima i transnacionalni organizovani kriminalitet“, *Temida* 1/2008, 4–5.

biti potencijalno pogodno tlo za olako prihvatanje priče regrutera o dobro plaćenom poslu u inostranstvu. To znači da kad se nezaposlenost i siromaštvo potencijalne žrtve pojavljuju kao rezultanta diskriminacije žrtve na nacionalnoj, vjerskoj, polnoj ili rasnoj osnovi, kršenje ljudskih prava a u ovom slučaju građanskih prava – prava na jednakost, javljaju se kao uzrok primarne viktimizacije. Buduće žrtve su uskraćene i u dijelu socijalnih prava (npr. pravo na socijalnu zaštitu, naknadu i sl.), ali i u dijelu kulturnih prava (pravo na obrazovanje). Dakle, navedena kršenja prava upravo dovode do stvaranja uslova koji pogoduju pojavi trgovine ljudima.

Veliki broj djevojaka i mladih žena napuštaju svoju zemlju, porodicu, radno mjesto zbog brojnih razloga koji su povezani upravo sa kršenjem pojedinih njihovih ljudskih prava. Npr. uzroci su nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje i uznemiravanje na radnom mjestu. Zatim, kršenje osnovnih građanskih (ličnih) prava (pravo na lično dostojanstvo, pravo na život i fizički integritet) kao i nepružanje zaštite i pomoći države ugroženim licima. To se takođe može smatrati kršenjem ljudskih prava.

Dalje, do kršenja ljudskih prava će doći i usled društvenih sukoba i rata, misleći na političke krize, građanske ratove, vjerske i etničke sukobe i slično. Takav je slučaj sa pravima iz sfere bazičnih građanskih prava kao što su pravo na život, pravo na fizičku slobodu, pravo na imovinu, pravo na slobodu ispoljavanja duha, pravo na učestvovanje u javnim poslovima i slično. Sve prethodno može predstavljati elemente genocida i ratnog zločina i u konačnom dovesti do viktimizacije žrtava trgovine ljudima.

Nosioci viktimizacije ne moraju samo biti organizovane kriminalne grupe, već se mogu pojaviti i pripadnici vojnih i raznih paravojnih formacija kojima je potrebna radna snaga ili borci i lica koja mogu zadovoljavati seksualne prohtjeve. U ovom slučaju se javlja i kršenje humanitarnog prava, prvenstveno *Ženevskog prava* (koje se u određenoj mjeri tiče postupanja prema civilnom stanovništvu koje ne učestvuje u neprijateljstvima) i trgovine ljudima.

U dosadašnjem dijelu analize je prezentovan aspekt kršenja ljudskih prava koja su dovela do primarne viktimizacije, odnosno koja su kreirala uslove da osobe postanu žrtve trgovine ljudima.

U ovom dijelu će se govoriti o kršenju ljudskih prava do kojih dolazi kao posledici primarne viktimizacije. Dakle, buduće žrtve trgovine ljudima suočene su sa kršenjem ljudskih prava i tokom faze njihovog regrutovanja. U kojem opsegu će njihova prava biti prekršena zavisi od toga da li su regrutovani primjenom prinude ili je riječ o serviranju poluistina i neistina, čime je žrtva dovedena u zabludu. Prethodno se ostvaruje tako što će lice biti oteto ili prodato od strane njene porodice, biće mu priječeno, ucjenjivano ili uslovljavano, doći će i do zloupotrebe ovlašćenja nad licem, zloupotrebe

odnosa zavisnosti, zloupotrebe teških prilika ovog lica. Same porodice su takođe žrtve kršenja ljudskih prava. Ovdje je obično riječ o različitim oblicima prijetnji, različitim oblicima mučenja, preduzimanja svirepih, nečovječnih i krajnje ponižavajućih postupaka, ubistva i sličnih postupaka prema članovima porodica žrtava. Navedeni opseg zakonski zabranjenih radnji se može kategorizovati da pripada grupi prava na lično dostojanstvo, misleći na pravo na privatnost, pravo na poštovanje prepiske, pravo na poštovanje stana, pravo na poštovanje porodičnog života i slično. Takođe se odnosi i na pravo na život i fizički integritet, kao što je zabrana npr. samovoljnog lišavanja života i zabrana mučenja i preduzimanja svirepih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kazni.

I u fazi samog transporta žrtava dolazi do kršenja ljudskih prava. Na primjer, često se događa da se lica skrivaju u tajnim prostorijama prevoznih sredstava u kojima moraju da provedu duže ili sve vrijeme transportovanja, a u okviru kojih su često smještene i čitave grupe lica. Poznat je primjer gušenja ilegalnih migranata usljed nedostatka kiseonika. Nekad se prilikom transporta preko vodenih površina dogodi i potapanje plovila ili do vazduhoplovnih nezgoda letjelica u kojima su transportovani ilegalno migranti. Sve prethodno se može podvesti pod kršenje prava na život i fizički integritet, kao i prava na dostojanstvo.

Za fazu eksploatacije je svojstven čitav niz slučajeva kršenja ljudskih prava. Ovo predstavlja fazu u kojoj dolazi do zasnivanja ropskog odnosa u užem smislu, iako je u stvari on zasnovan još u fazi regrutacije žrtve, što označava kršenje osnovnog ljudskog prava na slobodu. Uočava se da je žrtvama i uskraćena mogućnost napuštanja zemlje destinacije, što takođe označava kršenje prava na slobodan izbor zemlje boravišta i nastanjivanja, kao i prava na slobodno napuštanje vlastite zemlje i vraćanja u matičnu zemlju.

3. KRIMINALNOPOLITIČKI STAVOVI O TRGOVINI LJUDIMA I NJIHOV UTICAJ NA ZAKONODAVSTVO

Politika suzbijanja kriminaliteta, tj. kriminalna politika, kako je nekad nosila naziv, odnosi se na nauku „o svim mehanizmima koji su društvu na raspolaganju u suzbijanju kriminaliteta“.²¹ Politika suzbijanja kriminaliteta ukazuje da je krivično pravo samo jedan od mehanizama putem koga se vrši suzbijanje kriminaliteta.

Ključni zadatak ovog poglavlja je da se razluče pojedine nedoumice, nedorečenosti i nelogičnosti s kojima se često susreće krivično pravo. Prvo će se prezentovati analiza različitih vrijednosnih stavova u vezi pitanja slo-

²¹ B. Ristivojević, *Mit o trgovini ljudima u međunarodnom krivičnom pravu*, Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet, Novi Sad 2003, 57.

bode volje u prostituciji. Zavisno od pristupa i odgovora na prethodna pitanja generišu se i različita krivičnopravna rješenja samog problema trgovine ljudima. Otvara se i pitanje različitih kriminalnopolitičkih interesa pojedinih država na pravcima kretanja ljudi. „Ono bi, u načelu, uslovljavalo postojanje različitih pravnih pravila koja uređuju suzbijanje trgovine ljudima.“²²

U nastavku izloženim razmatranjima će se demonstrirati koliko je zapravo kompleksna i višeznačna pojava trgovine ljudima. I nije uopšte iznenađujuće što se i u nauci i u zakonodavstvima formiraju različiti stavovi o načinu kako se treba ophoditi sa ovom neželjenom društvenom pojavom i problemom.

Važno je akcentovati da postoje i važne su dvije grupe stavova o prethodnom pitanju. Navode se radikalni i umjereni feministički stavovi i razmatra se njihov uticaj na zakonodavstvo. Međutim, ovim stavovima treba pridružiti i stavove kao što su: liberalni i marksistički.²³

Prije nego se pristupi analizi navedenih stavova, važno je pojmovno odrediti prostituciju i razlikovati je od srodnih pojmova. Pod prostitucijom se podrazumijeva „seksualni odnos koji karakteriše plaćanje (najčešće u novcu), ekstreman promiskuitet i emocionalna ravnodušnost prema partneru i samom seksualnom činu“.²⁴

3.1. Radikalni feministički stavovi

Shodno vrijednosnom stavu koji je svojstven radikalnim feministima, navodi se da je „prostitucija rezultat polno osnovane prinude muškaraca nad ženama, gdje se poništavaju sloboda ličnosti i seksualnost kod žena“.²⁵ To je i razlog zašto se ne može govoriti o slobodi volje u slučaju prostitucije, što dalje znači da prostitucija ima prinudni karakter i shodno tome je kažnjiva. Dalje se koncepcija razrađuje na način što se prostitucija dovodi u paralelu sa silovanjem, odnosno sa seksualnim ropstvom. Može se reći da su ovi stavovi imali ključan uticaj u oblikovanju međunarodnog pravnog uređenja trgovine ljudima. Implicitno, logična je konsekvencija da će se na taj način uspostaviti kriminalizacija i to ne samo prostitucije, već i trgovine ljudima kao načina na koji neka žrtva završava u prostituciji. Ovi stavovi se oslanjaju na određenu ideološku paradigmu. Za razumijevanje njihove koncepcije važno je prvo uzeti u obzir pojam seksualnosti. U okvirima radikalnih feminista, seksualnost se povezuje sa muškom nadmoći, odnosno njeno određenje dolazi od strane muškarca, a

²² *Ibid.*

²³ M. Milojević, „Feministički pristupi pitanju prostitucije: Ka aboliciji prostitucije“, *Antropologija* 1-2/2020, 249.

²⁴ S. Mijalković, „Pojmovno razgraničenje trgovine ljudima i drugih sličnih pojava i terminoloških koncepata“, *Bezbednost* 1/2005, 58, prema: M. Jeftović, S. Milašinović, *Samougrožavanje društva – socijalno-patološke devijacije*, Sinex, Beograd 2002, 143.

²⁵ B. Ristivojević, 2003, 57.

žene su ona strana kojima je ona nametnuta. To dalje implicira da je seksualnost povezana, sa jedne strane, sa muškom nadmoći, a sa druge strane, sa ženskom podređenošću. Zato se može reći da „seksualnost figurira kao konstitutivni dio roda koji, posmatran kao skup rodnih uloga, ima relevantne implikacije kada je u pitanju slobodno odlučivanje i validnost pristanka žene“.²⁶ Važno je pomenuti da postoje institucije koje se održavaju zahvaljujući eksploataciji žena uopšte. Ovdje se misli prije svega, po ovim teoretičarima, na instituciju braka, materinstva, kao i prostituciju. Ove institucije su na navedeni način povezane upravo zbog represivnog položaja žena u svakoj od njih, odnosno uloga seksualnog objekta je ta koja u stvari korespondira samoj prostituciji.

U vezi s tim je potrebno razlikovati dvije vrste pobornika ovog pristupa. Prema jednoj vrsti, koji se u nauci nazivaju abolicionisti, oni se zalažu samo za zabranu iskorišćavanja prostitucije drugih. U slučaju pristalica druge vrste, koji se nazivaju prohibicionisti, zalažu se za zabranu prostitucije uopšte. Abolicionistički pristup u okviru radikalno feminističke teorije u stvari ukazuje da je prostitucija prije svega štetan fenomen. Ova štetnost se odražava u dva pravca. Ona je štetna za same žene, usmjerene protiv njihove dobrobiti i to je svojevrsna tvorevina kako patrijarhalne tako i kapitalističke eksploatacije žene. Osim navedenog, u drugom pravcu, koji je kolektivne prirode, prostitucija je verzirana i za trgovinu ženama i djecom sa ciljem njihovog seksualnog eksploataisanja.

Vremenom dolazi do razvoja posebne vrste prvog stava. Naime, nosioci tog stava se nazivaju neoabolicionisti i oni se zalažu da dođe do kriminalizovanja same tražnje za seksualnom uslugom. Ipak, oni ne smatraju da se treba kriminalizovati i sama ponuda.²⁷ Zanimljivo je da su Velika Britanija, Škotska i Švedska upravo prihvatile ovakav pristup. Ove države su se fokusirale da zabrane korišćenje usluga prostitutki, ali ne i samog prostituisanja.

Ovakva koncepcija u zakonodavnom okviru mogla se naći u više nordijskih zemalja kao što su Norveška, Island i u nešto manjoj mjeri Finska. Ovo je stvaralo dodatni trošak prostitutkama, a sa druge strane je „uspjelo da skrene pažnju javnosti na polno osnovano podvajanje u praktičnom sprovođenju normative koja se odnosi na prostituciju“.²⁸ U periodu koji je prethodio ovom rješenju, dominantno su kažnjavane prostitutke, dok je novo rješenje ograničavalo isključivo muškarce u svojstvu korisnika usluga. Zbog kažnjivosti prostitutki javljala se često i sekundarna viktimizacija. Naime, veoma je va-

²⁶ M. Milojević, 258.

²⁷ Vid. N. Jakobsson, A. Kotsadam, „The Law and Economics of International Sex Slavery: Prostitution Laws and Trafficking for Sexual Exploitation“, *European Journal of Law and Economics* 1/2013, 2–3.

²⁸ B. Ristivojević, „Uticaj vrednosnih stavova o postojanju slobode volje u prostituciji na oblikovanje krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima“, *Žurnal za kriminalistiku i pravo* 1/2015, 3.

žno pitanje razlikovanja prostitucije od trgovine ljudima, isto kao što je važno pitanje razlikovanja krijumčarenja ljudi od trgovine ljudima. Jer ukoliko se ne razlikuju ova dva fenomena moguće je da će doći i do sekundarne viktimizacije žrtve.²⁹ Ovdje se misli na zemlje u kojima je prostitucija kažnjiva. S druge strane, oslobađaju se odgovornosti trgovci ljudima.

3.2. Umjereni feministički stavovi

Prethodno razmatrana grupa stavova jasno je rigidnija, nasuprot stavovima umjerenih feminista koji će se razmatrati u nastavku. Umjereni feministi ne poriču da postoji slobodna volja u slučaju prostitucije. Međutim, oni prepoznaju da je osnovni problem zapravo žigosanje koje društvo čini prostitutkama kroz dvostruko moralne obrasce. Odnosno, umjereni feministi prave razliku između dobrovoljne i prinudne prostitucije. To znači da se prinudna prostitucija percipira kao seksualno iskorišćavanje, dok se dobrovoljna prostitucija tretira kao seksualni rad. Jasno je da se ovi stavovi opredjeljuju za dekriminalizaciju prostitucije, odnosno za zakonom uređeno pitanje prostitucije.

Praksa je pokazala da su se navedeni stavovi upravo mogli naći u zakonodavnom okviru država kao što je Holandija. Navedeni pokušaj ipak nije u potpunosti uspio budući da postoje brojni oblici prostitucije koji nisu ozakonjeni odnosno koji izmiču uređenju. Različiti su stavovi u vezi sa pitanjima stepena efikasnosti ovog pristupa. Na primjer, postavlja se pitanje koji bi to bio razlog da neko bude uvučen u prostitucije protiv njegove volje ukoliko je prostitucija u toj zemlji ozakonjena. Druga grupa teoretičara ističe suprotan stav. Ipak, može se reći da je razuman argument da se i same prostitutke i korisnici njihovih usluga zalažu za tajnost, jer ne žele da uđu u zakonite tokove ovog zanimanja. Ovdje je riječ i o pitanju zakonodavnog pristupa na koji postoji specifični prigovor ili sarkastična konstatacija, da je država koja je legalizovala prostitucija na taj način postala “supermakro”.³⁰

3.3. Kritički osvrt na feminističke stavove o prostituciji

Jedno od veoma spornih pitanja u vezi sa prostitucijom jeste problematizovanje pitanja slobode volje u prostituciji. Ovo nije pitanje kojim se ograničavaju prava onih prostitutki koje su žrtve trgovine ljudima. Zapravo se želi samo ukazati da ne postoji neki novi činilac relevantan sa stanovišta prava koji podrazumijeva potrebu za dodatnom zaštitom prava zaštitnog objekta u slučaju ovog krivičnog

²⁹ Vid. S. Mijalković, 2002, 60.

³⁰ J. Berman, “The Left, the Right, and the Prostitute: The Making of U.S. Antitrafficking in Persons Policy”, *Tulane Journal of International and Comparative Law* 2/2006, 276. (Država se javlja u svojstvu supermakroa jer omogućava prostituciju i oporezivanjem iste se koristi slično kao što to makro radi u slučaju ilegalne prostitucije. *prim. aut.*)

djela. Profesor Ristivojević³¹ to problematizuje, pitajući se da li postoji suštinski pravno značajna razlika između slučaja silovanja i slučaja kada podvodač, tj. trgovac ljudima podvodi žene da budu silovane, da bi pritom naplatio uslugu koja je prinudno pružena. Da li se u stvari time nešto mijenja sa narušenom polnom slobodom silovanog lica? Dakle, u ovom slučaju nisu određeno pravo ili sloboda posebno narušeni u slučaju silovanog lica kod prostitucije.

Ovakvo lice ne samo da ne želi da bude materijalno iskorišćeno, već ono i ne želi da bude uopšte silovano, a ne igra posebnu ulogu za njega da li je pritom materijalno iskorišćeno. Prethodno je i te kako smisljeno, budući da se u sam pojam prostitucije, po logici stvari, unosi pojam slobodne volje. Ukoliko ne postoji slobodna volja, riječ je o silovanju, nezavisno od toga da li ima ili nema materijalne protivusluge za obavljeni polni čin. Zato je važno da se svaki čin prinudne prostitucije okarakteriše kao silovanje, dok bi se čin prinude kako bi se došlo u takvo stanje mogao predstaviti kao pokušaj silovanja.

„Zaključak je da takve stvari kao što je *prinudna prostitucija* sa aspekta krivičnog prava nema. To ne znači da nema prinude koja je smišljena da se opredmeti u aktu prostitucije, upravo kao što je Protokol zamišljen u slučajevima prinude kao načina izvršenja trgovine ljudima, ali tako nešto nije ništa drugo do pokušaj silovanja“.³² To je i razlog zašto nije osnovano da se u okviru jedne ovakve radnje pripiše i neko novo značenje, budući da je ona već dobro uređena u okviru krivičnog prava.

3.4. Slobodna volja u prostituciji: implikacije razgraničavanja prinude i pristanka u polnom činu

Važno je naglasiti da je polazna pretpostavka važenja prethodne argumentacije da je moguće napraviti razgraničenje prinude i pristanka u polnom činu. Brojni teoretičari smatraju da je ili u cijelosti ili velikim dijelom problematičan pokušaj da se razdvoje pristanak i prinuda kod polnog čina,³³ ili takvo razgraničavanje je veoma teško realizovati.

Navedeni stavovi su tijesno povezani sa stavom da ne postoji sloboda volje u prostituciji kao neka kategorija njegove zamjene. Često zastupnici ovog stava uočavaju da ipak postoji nelogičnost takvog stava da ne postoji sloboda volje u prostituciji. Međutim, oni nastoje da ga zapravo funkcionalno zamijene jednim drugim stavom prema kome ona ne može biti razdvojena od neslobode tj. prinude. Može se reći da su navedeni stavovi imali

³¹ B. Ristivojević, 2015, 8.

³² *Ibid.*, 9.

³³ I. Yen, “Of Vice And Men: A New Approach To Eradicating Sex Trafficking By Reducing Male Demand Through Educational Programs And Abolitionist Legislation”, *Journal of Criminal Law & Criminology* 2/2008, 665.

značajan uticaj na formulaciju niza odredbi Protokola o trgovini ljudima.³⁴

Profesor Ristivojević ističe da bi „suzbijajući pristup prostituciji i, dosledno tome, trgovini ljudima kao pripremanju za prostituciju, mogao odvesti društvo koje se za njega opredijelilo, u sasvim drugu krajnost. Preširoko i sveobuhvatno normiranje sfere seksualnosti npr. seksualnog iskorišćavanja ili seksualne zloupotrebe, može da izazove mnogo novih neželjenih ili nerazumnih socijalnih pojava“.

Naime, dolazi do potiskivanja trgovine ljudima na društvenu marginu, u okviru čega još više raste rizik da prostitutke gube slobodu i da se time omogući njihova eksploatacija, što se može ocijeniti kao neprihvatljivo pa i za pristalice rigidnog i represivnog pristupa ovim pojavama. Dodatno se i povećava opseg nasilnog kriminaliteta i doprinosi stigmatizaciji prostitucije kao pojave. Stoga, važno je problematizovati pitanje da se kroz intenziviranje represivnog pristupa prostituciji i trgovini ljudima otežava pokušaj njihovog razlikovanja i razgraničavanja.

5. ZAKLJUČAK

Trgovina ljudima za posledicu ima činjenje više krivičnih djela. Međunarodni pozitivno-pravni poredak uvodi zabranu da se čovjek tretira kao stvar ili roba. Ljudska prava budućih žrtava trgovine ljudima se krše i tokom faze njihovog regrutovanja. Da li će se osoba regrutovati primjenom prinude ili tako što će joj biti plasirane poluistine i laži, uticaće na stepen i opseg kršenja ljudskih prava same žrtve. I porodice žrtava su žrtve trgovine ljudima kroz ucjenje, prijetnje, ubistva i slično.

Literatura i sadržaji iz medija upućuju da se trgovina ljudima poistovjećuje sa krijumčarenjem ljudi i prostitucijom. Iako trgovina ljudima ima dodirnih tačaka sa opisanim pojavama, postoji niz suštinskih razlika. Kod trgovine ljudima postoji odsustvo dobrovoljnosti. Razlike postoje i u pogledu: cilja, destinacije, pristanka i slobode kretanja.

Na osnovu uporednopravne analize međunarodnih dokumenata i nacionalnih propisa pokazuje se da postoji znatna sličnost u zakonskim formulacijama pojedinih krivičnih djela u oblasti trgovine ljudima. Razlike su gotovo minimalne, praktično beznačajne. Može se primjetiti da zakonodavac i u međunarodnim konvencijama i u unutrašnjim zakonima koristi opštu formulaciju.

Kada je riječ o tematici prostitucije i trgovine ljudima, uočava se da je savremena krivičnopravna koncepcija trgovine ljudima dominantno pod

³⁴ B. Ristivojević, 2015, 11. Za sveobuhvatni pristup problema i grešaka američke politike izvoza zabrane prostitucije po svijetu vid: E. C. M. Kinney, „Appropriations for the Abolitionists: Undermining Effect of the U.S. Mandatory Anti-Prostitution Pledge in the Fight Against Human Trafficking and HIV/AIDS”, *Berkeley Journal of Gender, Law and Justice* 1/2006, 158–194.

uticajem kriminalnopolitičkog stava koji je dalje baziran na ideološkom, vrednosnom i političkom percipiranju jedinstva ove pojave i prostitucije. Navedeni stavovi su podijeljeni u vezi sa pitanjem da li se može govoriti o postojanju slobodne volje u prostituciji.

Postoje dva odgovora na ovo pitanje koji su uticali na formulisanje više teorijskih modela krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima. Na osnovu analize se moglo zaključiti da je stav po kome se negira postojanje slobodne volje oblikovao u stvari krivičnopravni pristup ovom problemu. Nezavisno od toga o kojoj opciji vizure je riječ, da li je riječ o konceptu prema kome se potpuno negira naprijed navedena sloboda, ili je riječ o konceptu koji ne pravi razliku između slobode i neslobode volje u prostituciji, činjenica je da je u kriminalnopolitičkom smislu on pod velikim znakom pitanja.

Jedno od pitanja koja su obrađena u ovom radu jeste pitanje koliko je zapravo kažnjiva trgovina ljudima u ranoj fazi, kao i u kasnijim fazama. Veoma je važno pitanje da eksploatacija bude inkriminisana kao krivično djelo. Moglo se zapaziti da se u brojnim državama sankcioniše ranija faza u izvršenju kriminalne djelatnosti u vezi sa trgovinom ljudima, dok ne dolazi ipak do sankcionisanja u kasnijoj fazi. Ukoliko je to slučaj, onda kriminalci upravo nastoje da što prije pristupe kasnijim fazama izvršenja krivičnog djela.

Od izuzetne važnosti jeste i pitanje razlikovanja prostitucije i trgovine ljudima, odnosno prostitucije koja je u stvari silovanje uz prisustvo podvođača i prostitucije u kojoj ne postoji podvođač. Slučajevi kod kojih bi prostitutke koje su silovane bile kažnjavane doveli bi do sekundarne viktimizacije njih kao žrtava, a trgovci ljudima bi imali daleko bolji status.

Konačno, pitanje za neke buduće radove jeste da li bi legalizacija prostitucije dovela do smanjenja trgovine ljudima ili do njenog povećanja.

LISTA REFERENCI

Bibliografske reference

1. Aleksić, Živojin, Milovanović Zoran, *Leksikon kriminalistike*, Glosarijum, Beograd 1995;
2. Avramov, Smilja, Kreća, Milenko, *Međunarodno javno pravo*, Naučna knjiga, Beograd 1990;
3. Babić, Ilija, *Privredno pravo*, Singidunum, Beograd 2008;
4. Banović, Boža, *Trafficking of Human Beings and Protection of Human Rights, Science – Security – Police*, Police Academy, Belgrade 2003;
5. Berman, Jacqueline, “The Left, the Right, and the Prostitute: The Making of U.S. Antitrafficking in Persons Policy”, *Tulane Journal of International and Comparative Law* 2/2006;

6. Gajin, Saša, *Ljudska prava – Pravno-sistemska okvir*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd 2002;
7. Dimčevska, Ana, Janković, Ivan, *Trgovina ljudima izbliza*, Beosupport, Beograd 2003;
8. Jakobsson, Niklas, Kotsadam, Andreas, „The Law and Economics of International Sex Slavery: Prostitution Laws and Kinney Edith, Appropriations for the Abolitionists: Undermining Effect of the U.S. Mandatory Anti-Prostitution Pledge in the Fight Against Human Trafficking and HIV/AIDS“, *Berkeley Journal of Gender, Law and Justice* 1/2006;
9. Jakobsson, Niklas, Kotsadam, Andreas, „The Law and Economics of International Sex Slavery: Prostitution Laws and Trafficking for Sexual Exploitation“, *European Journal of Law and Economics* 1/2013;
10. Jovanović, Slobodan, *O državi*, Beograd 1990;
11. Marković, Srđan, *Kršenje ljudskih prava nad žrtvama trgovine ljudima*, Zadužbina Andrejević, Beograd 2015;
12. Maksimović, Ivan, *Politička ekonomija*, Savremena administracija, Beograd 1991;
13. Mijalković, Saša, „Pojmovno razgraničenje trgovine ljudima i drugih sličnih pojava i terminoloških koncepata“, *Bezbednost* 1/2005;
14. Milojević, Milena, „Feministički pristupi pitanju prostitucije: Ka aboliciji prostitucije“, *Antropologija* 1-2/2020;
15. Nikolić, R. Vesna, „Illegalna tržišta i trgovina ljudima i transnacionalni organizovani kriminalitet“, *Temida* 1/2008;
16. OSCE, *National Referral Mechanisms, Joining Efforts To Protect the Rights of Trafficked Persons, A practical Handbook*, OSCE – ODIHR, Warshaw 2004;
17. Ristivojević, Branislav, *Mit o trgovini ljudima u međunarodnom krivičnom pravu*, Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet, Novi Sad 2003;
18. Ristivojević, Branislav, „Uticaj vrednosnih stavova o postojanju slobode volje u prostituciji na oblikovanje krivičnopravne reakcije na trgovinu ljudima“, *Žurnal za kriminalistiku i pravo* 1/2015;
19. Stajić, Ljubomir, *Osnovni sistema bezbednosti*, Pravni fakultet, Novi Sad 2013;
20. Yen, Iris, „Of Vice And Men: A New Approach To Eradicating Sex Trafficking By Reducing Male Demand Through Educational Programs And Abolitionist Legislation“, *Journal of Criminal Law & Criminology* 2/2008.

Milica Anđelić, LL.M., PhD Student,

Faculty of Law, University of Montenegro, Podgorica

CRIMINAL AND POLITICAL APPROACHES TO HUMAN TRAFFICKING AND THEIR EFFECTS ON INTERNATIONAL LEGISLATION

Summary

In this paper, the author deals with criminal policy views on human trafficking and their impact on international law. A special subject of analysis are certain doubts, ambiguities and illogicalities encountered by international and criminal law as mechanisms of anti-trafficking policy.

The first part of the paper provides introduction to the phenomenon of human trafficking, the definition and identification of violations of some human rights related to human trafficking. The topic of human trafficking often corresponds to the topic of prostitution, as well as issues of incrimination. In this sense, the focus is on the issue of different value judgements about the existence of free will in prostitution. The second part of the paper discusses radical and moderate feminist attitudes and their impact on international law.

Trafficking in human beings, on the one hand, and preparation for exploitation as well as exploitation per se, are in the same relationship with each other. Namely, the criminal-legal response to exploitation makes the reaction to human trafficking unnecessary. That is why it is important to criminalize exploitation. In many countries that have not acted in this way, Montenegro and Serbia included, the concept of criminal-legal response to human trafficking is unacceptable since the earlier phase in the execution of criminal activity is sanctioned.

The author concludes that it is necessary to provide an overview of the problem of trafficking in human beings from different aspects and to point out the different attitudes, legislative frameworks and numerous conventions that prescribe the prohibition of trafficking in human beings, all with the aim of preserving basic human rights.

One can talk about fulfilling the ideals of personal security if life, physical integrity, dignity, health, political, social and economic position in society, legal security, freedom of expression, thoughts and beliefs, but also many other relevant conditions are met to that extent that a human being can develop and express his personality without hindrance. Contrary to this ideal, human trafficking violates many of the stated rights and conditions.

Violation of certain rights causes trafficking in human beings, which leads to the conclusion that human rights violations occur both as a cause and a consequence of human trafficking.

Key words: *Human trafficking; International legislation; Criminal policy views; Human rights.*